

## Yeni Türkçe Dönemi

XIII. yüzyılın sonlarına doğru, Doğu ve Batı Türkleri arasında yeni ve birbirinden farklı yazı dilleri meydana gelmeye başlamıştır. XIII. ve XIV. yüzyıllarda bir süre Eski Türkçenin devamı olma özelliği gösterdikten sonra, XV. yüzyıldan itibaren Kuzeydoğu Türkçesi ve Batı Türkçesi olarak iki kola ayrılmıştır.

### A) Kuzeydoğu Türkçesi:

XIII. ve XIV. yüzyıllarda eski Türkçenin devamı olarak devam ettikten sonra Kuzey ve Doğu Türkçesi olarak ayrılmıştır.

**a) Kuzey Türkçesi:** Kıpçak Türklerinin kullandıkları yazı dilini oluşturmuştur. XIII. ve XV. yüzyıllar arasında Mısır ve Suriye bölgelerinde kullanılan Türkçedir. Kıpçak Türkçesi eserlerine, Kuzey Afrika ve Mısır'da rastlanmaktadır. Başlıca eserler şunlardır:

**Kodeks Kumanikus (Codex Cumanicus):** Kıpçak Türkçesi ile yazılmış, Hristiyanlığa ait ilahileri, bilmeceleri, Türkçe-Almanca-Latince-Farsça sözlük parçalarını içeren bir derlemedir. 1303 yılında İtalyan ve Alman rahipleri tarafından Karadeniz'in kuzeyindeki Kıpçak Türklerinden derlenmiştir.

**Husrev ü Şirin:** Genceli Nizami'nin aynı addaki Farsça mesnevisinden Türkçe'ye aktarılarak Altınordu Hükümdarı Tini-Bek Han ile eşi Melike Hatun adına yazılmış 4370 beyitlik manzum bir eserdir.

**Gülistan Tercümesi:** Saraylı Seyf tarafından 1391 yılında Sa'dî'nin Gülistan adlı Farsça eserinden yapılmış bir çeviridir.

XV. yüzyıldan itibaren günümüze kadar, Kıpçak Türkçesinden sonra, Kırım ve Kazan Türkçesinin devam ettiğini görüyoruz

**b) Doğu Türkçesi:** Çağatay Türkçesi de denmektedir. XV. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar Türkistan ve Altınordu bölgesinde kullanılan edebi Türkçeye verilen addır. Çağatay Türkçesi XV. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan Ali Şir Nevaî ve XVI. Yüzyılda yaşayan Babür Şah'ın eserleri ile gelişmiştir. Nevaî'nin divanları ve mesnevilerinden başka, döne-minin şairlerini anlatan ve Türk edebiyatında ilk şuarâ tezkiresi (Şairler Antolojisi) olan *Mecâlisü'n-Nefâis* (Güzellik Meclisleri) ile Türkçeyle Farsçayı karşılaştıran ve Türkçenin Farsçadan üstün olduğunu anlatan *Muhâkemetü'l-Lûgateyn* (İki Dilin Karşılaştırılması) adlı eserleri ünlüdür. Babür Şah'ın ise şiir ve nesirlerinin yanında, *Vekâyi* adlı hatıra kitabı vardır. XVII. Yüzyıl Çağatay Türkçesini Ebü'l-Gazi Bahadır Han temsil etmiştir. Bahadır Han, *Şecere-i Türki* (Türklerin Soyağacı) ve *Şecere-i Terâkime* (Türkmenlerin Soyağacı) adlı eserleri ile tanınmıştır.

XX. yüzyılda, Çağatayca yerini Özbekçeye bırakmıştır. Bugün Doğu Türkçesi, Batı Türkistan'da Özbek yazı dili; Çin idaresindeki Doğu Türkistan'da da Yeni Uygurca ile temsil edilmektedir.

**B) Batı Türkçesi:** Esasını Oğuz şivesi oluşturur. Oğuz şivesi, Hazar Denizi'nden Balkanlar'a kadar yayılmıştır. Bu saha Batı Türklerinin yaşadığı saha olduğu için, bu yazı diline Batı Türkçesi de denmektedir.

Batı Türkçesi içinde zamanla coğrafi bölge bakımından, iki farklı kol oluşmuştur: Bu kollardan biri, Azeri ve Doğu Anadolu sahasını kapsayan Doğu Oğuzcası, yani Azeri Türkçesi; diğeri ise Osmanlı sahasını kapsayan Batı Oğuzcası, yani Türkiye Türkçesidir (Anadolu Türkçesi).

**a) Doğu Oğuzcası (Azeri Türkçesi):** Azerbaycan, Kafkasya, Doğu Anadolu ve Kuzey Irak sahaslarında konuşulmaktadır. Batı Oğuzcası ile aralarında iki ayrı yazı dili olacak kadar fark yoktur. Farklılıklar daha çok konuşma dilinde ortaya çıkmaktadır. Her ikisi de Oğuz şivesine dayandıkları için, tek bir yazı dilinin kardeş iki kolu sayılabilirler. Azeri ve Osmanlı Türkçesi arasında daha çok şivede kalan bu ayrılığın sebeplerini Doğu Oğuzcasına Oğuz dışı Türk şivelerinin, özellikle kuzeyden gelen Kıpçak unsurlarının yaptığı etki ile bazı Moğol izlerinde aramak lazımdır. Kıpçakça şekil bakımından bazı farklılıklar getirmiş, diğeri ise Moğol asıllı sözcükler bırakmıştır.

Azeri Türkçesi bugün Kuzey ve Güney Azerbaycan'da konuşulup yazılmaktadır. Kuzey Azerbaycan bağımsız bir devlet olarak bu yazı diline bağlıdır. Güney Azerbaycan ise İran toprakları içinde yer almaktadır.

**b) Batı Oğuzcası (Türkiye Türkçesi):** Batı Oğuzcası'nda yabancı unsurlar olarak; çeşitli Arapça, Farsça sözcük ve tamlamalarla, son yıllarda özellikle Batı dillerinden gelen sözcükler görülmektedir. Bu etkilerle Türkiye Türkçesini şu dönemlere ayırabiliriz:

#### ***I- Tarihi Türkiye Türkçesi (XIII.-XX. yüzyıllar)***

1. Eski Anadolu Türkçesi (XIII.-XV. yüzyıllar)
  - a) Selçuklu Türkçesi (XIII. yüzyıl)
  - b) Eski Osmanlıca (XIV.-XV. yüzyıllar)
2. Osmanlı Türkçesi (XVI.-XX. yüzyıllar)
  - a) Klasik (orta) Osmanlıca (XVI.- XIX. yüzyıl ortası)
  - b) Yeni Osmanlıca (XIX. yüzyıl ortası – XX. yüzyıl başı)

#### ***II- Modern Türkiye Türkçesi (XX. yüzyıl)***

- a) Yazı dili (Yeni Türkçe)
- b) Anadolu halk ağızları

#### **I. Tarihi Türkiye Türkçesi**

**1. Eski Anadolu Türkçesi:** XII.-XV. yüzyıllardaki Türkçedir. Bu dönem, Anadolu Türkçesinin kuruluş dönemi sayılabilir. Selçuklular, Anadolu beylikleri ve ilk Osmanlıların yazı dilidir. Anadolu Selçuklularında, resmi dil Farsça olduğu, dış yazışmalar ve bilim dili olarak da Arapça kullanıldığından, Türkçe daha çok halka seslenen dini ve ahlaki nitelikli eserlerin dili olmuştur.

Anadolu Selçuklularının yıkılıp parçalanmasından sonra, Beylikler Döneminde, Anadolu beylerinin milli ruha bağlı sosyal ve kültürel öncülükleri sayesinde, Oğuzca bağımsız bir yazı dili haline gelmiştir.

Eski Anadolu Türkçesi, bir taraftan Eski Türkçenin izlerini taşıırken, diğer taraftan köklerde ve eklerde bazı ses ve şekil ayrılıkları göstermek suretiyle Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesinden

farklı bir durum gösterir. Yabancı unsurlar bakımından denilebilir ki Batı Türkçesinin en temiz dönemidir. Arapça ve Farsça unsurlar, bu dönemde Türkçeye girmeye başlamıştır ve Osmanlıcanın doğuşunu hazırlamıştır. Gittikçe artan yabancı sözcük ve tamlamalar, daha çok şiir dilinde görülür. Nesir dili ise çok temiz ve duru bir Türkçe olarak, dönemin sonunda bile Arapça, Farsça sözcüklerden mümkün olduğu kadar uzak kalmıştır. Cümle yapısı ise Türkçenin başlangıçtan bugüne kadar hep aynı kalan normal cümle yapısı dışına çıkmamıştır.

Tarihi Türkiye Türkçesinin belli başlı eser örnekleri olarak; Sultan Veled, Ahmed Fakih, Şeyyad Hamza ile Selçuklu zamanı Türkçesinin özelliklerini taşıyan Yunus Emre şiirleri, XV. yüzyılda yaşayan Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i, Şeyhi'nin Harnâme ve Husrev ü Şîrin eserleri ile Türk edebiyatının destânî hikayelerden oluşan şaheseri durumundaki Dede Korkut Kitabı gösterilebilir.

**2. Osmanlı Türkçesi:** XV. yüzyıl sonlarından XX. yüzyıl başlarına kadar devam etmiş olan yazı dilidir. İstanbul'un fethinden, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonuna kadar beş asra yakın sürmüştür. Türkçe bakımından Osmanlıcada aşağı yukarı önemli hiçbir değişiklik olmamış, Eski Anadolu Türkçesinden sonra günümüze kadar Türkçenin başlıca şekilleri hemen hemen aynı kalmıştır. Dilbilgisi şekilleri bakımından Osmanlıca ile Türkiye Türkçesi arasında belirli bir ayrılık yoktur. Eski Anadolu Türkçesi ile Osmanlıca arasında uzun bir geçiş dönemi olmuştur. Yabancı unsurlar bakımından Eski Anadolu Türkçesinden de Türkiye Türkçesinden de çok büyük farklarla ayrılır.

Bu dönem yabancı unsurlar tarafından tam anlamıyla istila edilen, Arapça ve Farsça unsurların dili sardığı bir dönemdir. Yazı dili, cümle yapısı Türkçe kalmakla birlikte, çok defa esas özelliği yıkılarak, bozuk bir sözcük yığını olmaktan kurtulamamıştır. Osmanlıca, esas yapısı Türkçe sözcüklerden oluşan fakat Türkçe, Arapça, Farsça'dan meydana gelen karışık ve yapay bir dil olma özelliği gösterir. Klasik Osmanlıca XVI. yüzyılda artık tam olarak oluşmuş olan Divan edebiyatının dilidir. Bu dil, Bâki, Fuzûlî, Nâbi, Nedim, Şeyh Gâlib gibi önemli sanatçılar yetiştirmiştir.

Osmanlı Türkçesi böyle bir şekillenmeyle yol alırken, konuşma dili yine Eski Anadolu Türkçesinin normal tarihi seyrini izlemiştir. Halkın zevkine hitap eden edebi, tarihi ve dini eserler sade ve anlaşılır bir dille yazılmıştır. Tekke edebiyatı da sade Türkçeyi benimsemiştir. Böylece, dilimiz bu döneminde Divan edebiyatı ürünleri ile Halk ve Tekke edebiyatı ürünleri arasında dil bakımından büyük ayrılıklar doğmuştur. Özellikle XVII. ve XVIII. yüzyıllarda daha da ağırlaşan Osmanlıca, XIX. yüzyılın ortalarına doğru Tanzimat hareketi ile birlikte tekrar sadeleşmeye başlamıştır.

Yeni Osmanlıca, 1839 Tanzimat hareketinden sonra ortaya çıkan Türk yenileşme edebiyatının dilidir. Bu dönemde üzerinde önemle durulan konulardan biri de Osmanlı yazı dilinin sadeleştirilmesidir. Ahmet Mithat Efendi başta olmak üzere, Şinasi, Muallim Naci, Ahmed Cevdet Paşa, sade yazıları ile bu düşüncenin uygulanmasında öncülük etmişlerdir. Ancak, Namık Kemal, Ziya Paşa ve Abdülhak Hâmid gibi sanatçıların temsil ettiği ve “müzeyyen üslûp” diye adlandırılan süslü, ağır bir dilden kurtulmak mümkün olmamıştır.

Fransız edebiyatını yakından tanıyan Servet-i Fünûn dönemi yazarları ise duygu ve düşüncelerini daha incelikle yansıtmak için, terk edilmiş eski sözcükleri de kullanmışlar, bunlardan yeni sözcükler ve tamlamalar yapmışlardır. Arapça ve Farsça sözcükler tekrar ortaya çıkmış, dolayısıyla dil iyice ağırlaşmış, zaman zaman cümle yapısı dahi değişmiştir. Bu dönemin şiir ve düz yazıdaki başlıca temsilcileri, Tevfik Fikret, Cenab Şehabettin, Ahmet Haşim ve Halid Ziya'dır. Aynı dönemde Hüseyin Cahit, Ahmet Hikmet gibi yazarlar daha sade bir dil kullanmışlardır. Böylece Osmanlıca 1911'de “Yeni Lisan” hareketinin başladığı Millî Edebiyat dönemine kadar devam etmiştir.

## II. Modern Türkiye Türkçesi

**Yeni Türkçe:** Bugünkü Türkiye Türkçesi, XX. yüzyıl Türkiye Cumhuriyetinin resmî yazı dili olan Türk yazı dilidir. Irak, Suriye, Kıbrıs, Batı Trakya, Bulgaristan ve Yugoslavya’da yaşayan Türklerle Avrupa’ya, Arap ülkelerine, Amerika ve Avustralya’ya göç etmiş olan Türkler de bu yazı dilini kullanırlar. Yeni Türkçenin başlangıç dönemi 1908 Meşrutiyeti ile başlar ve Cumhuriyet’e kadar devam eder. 1908 yılı civarında bütün Türk dünyasını içine alacak şekilde İstanbul Türkçesi Kırım’da da yazı dili olarak kullanıldı. Gaspıralı İsmail, Kırım’da çıkardığı Tercüman gazetesini bütün Türk illerine ulaştırmış ve dünya Türklüğünün anlaşmasını İstanbul ağzına bağlı olarak gerçekleştirmeyi başarmıştır. Onun başlattığı bu hareket, tek bir yazı dilinin Türk milletini nasıl birlik ve bütünlük içinde tutabileceğini göstermesi bakımından önemlidir.

Bu döneme damgasını vuran hareket, Millî Edebiyat akımına bağlı olan Türkçülük hareketidir. Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Ali Canip gibi yazarların öncülüğünde 1911 yılında Selanik’te çıkarılan Genç Kalemler dergisinde, “Millî bir edebiyat ancak millî bir dille yaratılabilir.” görüşünden hareket eden bu yazarlar, Yeni Lisan davasını ortaya atmışlardır. Millî Edebiyatçılar *Yeni Lisan* hareketini şu esaslara bağlamışlardır:

1. Dilimize girmiş olan Arapça, Farsça dilbilgisi kuralları ve bu kurallarla yapılmış birleşik sözcükler dilimizden atılmalı.
2. Dilimize girmiş Arapça ve Farsça sözcüklerle kurulacak yeni isim ve sıfat tamlamalarında Türkçenin kuralları işletilmeli.
3. Türkçeye girmiş Arapça, Farsça sözcükler, Türkçede söylendikleri gibi yazılmalı, bütün Arapça, Farsça sözcüklerin atılması gerekmediğinden, bilim terimi olarak Arapça sözcüklerin kullanılmasına devam edilmeli.
4. Türkçenin diğer lehçelerinden sözcük alınmamalı.
5. Yazı dili ile konuşma dili arasındaki farklılık kapatılmalı, yazı dili konuşma diline yaklaştırılmalı ve bu İstanbul ağzına göre olmalı.
6. Bu yollardan yürünerek taklit değil, yeni ve millî bir edebiyat ortaya konulmalı.

Millî Edebiyat akımının başlattığı bu millî dil hareketi, 1917’de kurulan “Şairler Derneği” ile daha bilinçli bir hal almıştır. “Hecenin Beş Şairi” diye adlandırılan Halit Fahri (Ozansoy), Enis Behiç (Koryürek), Orhan Seyfi (Orhon), Yusuf Ziya (Ortaç), Faruk Nafiz (Çamlıbel) şiirlerinde Türkçenin en güzel örneklerini verdiler. 1911’den 1931’e kadar uzanan zaman diliminde şiir ve düz yazının başlıca temsilcileri arasında yukarıda saydıklarımızın dışında şu isimleri de belirtmeliyiz: Yahya Kemal (Beyatlı), Mehmet Akif (Ersoy), İbrahim Alâeddin (Gövsa), Ziya Gökalp, Aka Gündüz, Şükûfe Nihal, Halide Nusret (Zorlutuna), Kemaleddin Kami (Kamu), Necmeddin Halil (Onan), Ömer Bedrettin (Uşaklı), Necip Fazıl (Kısakürek), Refik Halit (Kara), Halide Edib (Adivar), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Reşat Nuri (Güntekin), Ahmet Hamdi (Tanpınar).

Dilimizin Türkçeleşmesi yolunda Yeni Lisan hareketinden sonraki bir diğer önemli aşama Dil Devrimi’dir. Dil Devrimi o güne kadar Yeni Lisan hareketi ile gelinen noktayı daha da sağlamlaştırması ve resmîleştirilmesi açısından çok önemlidir. 1928 yılında Latin alfabesinin kabulü ve 1932’de Mustafa Kemal Atatürk tarafından Türk Dili Tetkik Cemiyet (Türk Dil Kurumu)nin kuruluşu bu hareketi devlet desteği ile yürütmüştür. Bu hareketin ana hedefleri şunlardır.:

1. Yeni Lisan hareketinden sonra da Türkçede kalmış bazı yabancı dilbilgisi şekilleri ve sözcükleri dilimizden atmak,
2. Dili, ulusu birleştiren, ulusal kültür etrafında toplayan önemli bir varlık olarak görme fikrini yaymak,
3. Türkçeye, yapı ve özelliklerine uygun bir gelişme zemini hazırlamak,
4. Türkçeyi eğitim dili haline getirmek,
5. Türkçeyi bilim ve kültür dili haline getirmek,
6. Türkçeyi bir bilim kolu olarak ele almak ve üzerinde kaynaklarına inen derinlemesine araştırma ve inceleme yapmak,
7. Dile yeni sözcükler katacak sözcük türetme yollarına işlerlik kazandırarak, bu yolla dili zenginleştirmek.

Dil devrimi ile birlikte, 1940-50 yıllarında Türkçe kök ve ekler üzerine yapılan çalışmalar artar. Terim sözlüklerinin hazırlanması, geniş kapsamlı Türkçe sözlük yayımlanması, Anayasa'nın Türkçeleştirilmesi (1945) bu dönemde gerçekleştirilen önemli işler arasındadır.

1950-60 yılları dil devriminin engellenmeye hatta durdurulmaya çalışıldığı bir dönemdir. Çok partili düzene geçişten sonra değişen iktidarın dil devrimine karşı olması buna yol açmıştır. Siyasal nedenlerle önce TDK'nın devletten aldığı ödenek kısılr, sonra büsbütün kesilir. Türkçeleştirilen Anayasa metni yürürlükten kaldırılıp Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'na dönülür. İktidarın olumsuz tutumuna karşın yazar ve sanatçıların öz Türkçede direnmeleri ve bazı yayın organlarının tutumları ile dilde özleşme sürdürülür.

27 Mayıs 1960'ta gerçekleşen siyasal değişim dil devriminin yeniden gündeme gelmesini sağlar. 1961 Anayasası'nda yalın bir dilin benimsenmesi, resmi yazışmalarda Türkçe karşılıkları bulunan yabancı sözcüklerin genelgelerle yasaklanması, TDK'nın devletçe desteklenmesi bu dönemde atılan önemli adımlardandır.

1960 sonrasında iktidarların dil konusundaki tutumları aynı olmamıştır. 1965 seçimlerini izleyen yıllarda, dil devrimine karşı olan iktidarların dilin gelişimini engelleme çabaları yine görülmüş fakat başarılı olamamıştır. 12 Eylül 1980 harekâtından sonra Türk Dil Kurumu 2876 sayılı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanunu'nun 17.08.1983 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanması ile Anayasal bir kuruluş olarak Başbakanlığa bağlandı. Böylece Türk Dil Kurumunun dernek olmaktan çıkarılıp devlete bağlı bir kuruluşa dönüştürülmesi, bir anlamda dilde özleşme çabalarının yavaşlamasına yol açmıştır. Günümüzde ise gelişen teknolojiyle beraber Batı kökenli sözcüklerin dilimiz-de kullanılışının artması, Türkçeyi yeni bir tehlikeyle karşı karşıya bırakmaktadır. Bugün Türkçe, dil devriminin dayandırıldığı temel anlayış çerçevesinde değerlendirildi-ğ-in-de; yabancı sözcük sorunu, dilin yapı ve işleyiş sorunu, terim sorunu, yazım, telaffuz ve anlam sorunu yaşamaktadır. Anayasamızın 3. maddesine göre, anadilimiz Türkçedir ve yine Anayasamızın 63. ve 64. maddelerinde kültür ve sanat varlıklarımızın korunması sorumluluğu yer almaktadır. Bu Anayasal sorumluluk çerçevesinde Türk diline karşı her türlü sorumluluğu olan resmi veya özel kuruluşlar bu konuda özen göstermemektedir. Bu yüzden Batı kaynaklı sözcüklerin istilasını söz konusudur.

## **Türklerin Kullandığı Alfabeler**

Tarih boyunca Türk dili çok değişik alfabelerle yazılmıştır. Belgelerle izleyebildiğimiz yaklaşık 1300 yıllık tarihi boyunca Türk dili değişik dönem ve çevrelerde Köktürk, Soğd, Uygur, Mani, Brahmi, Süryani, Arap, Grek, Ermeni, İbrani, Latin ve İslav alfabeleri gibi başlıca 12 alfabe ile yazılmış ve yazılmaktadır. Soğd, Mani, Brahmi Süryani, Grek, Ermeni ve İbrani alfabeleri dar ölçüde kullanılmıştır. Türkler arasında daha geniş alanda Köktürk, Uygur, Arap, Latin ve İslav alfabeleri kullanılmıştır.

### **Köktürk Alfabeti**

Türkler tarafından kullanılan ilk alfabe İskandinav Runik yazısına benzediği için Eski Türk Runik Yazısı diye de adlandırılan Köktürk ya da Orhon-Yenisey alfabetidir. Bu alfabe 38 harften oluşur. Bu harflerin 4 tanesi a/e, ı/i, o/u, ö/ü ünlülerini, 34 tanesi de ünsüzleri temsil eder. Ünsüz harflerin çok olmasının nedeni, bu alfabede 10 ünsüzün her biri için kalın ve ince olarak ikişer harf bulunmasıdır. Orhon alfabetindeki bazı harfler de ok / uk, ök / ük, ık, iç gibi hece işaretleri ya da lt / nt, ve nç gibi çift ünsüz işaretleridir.

Orhon yazıtlarında uygulanan yazı sistemi hece yazısı ile alfabetik yazı sisteminin bir karışımı gibidir. Harfler birbiriyle bitişmez ve yazı sağdan sola yazılır. Yazıtlarda kullanılan tek noktalama işareti /:/ işaretidir. Bu işaret sözcükleri ya da sözcük öbeklerini ayırmada kullanılır.

### **Uygur Alfabeti**

Türklerin uzun süre geniş ölçüde kullandıkları Uygur alfabeti, Soğd alfabetinden türetilmiştir. Dördü ünlüleri göstermek üzere 18 harften oluşmaktadır. Sağdan sola doğru yazılır. Son devirlerde satırlar yukarıdan aşağı ve soldan sağa doğru da yazılmıştır. Noktalama işaretleri; nokta, iki nokta ve nadiren de ikiden fazla noktalar. Bunlar çoğunlukla iki cümle arasına konur.

Uygurlardan kalma el yazmalarının çoğu (Genellikle Budist metinleri, Mani ve Hristiyan metinleri) bu alfabeye yazılmıştır. Kutadgu Bilig adlı büyük Türk eserinin 1439'da Herat'ta çoğaltılan ve şimdi Viyana nüshası olarak anılan nüshası, Uygur yazısı ile yazılmıştır. Uygur alfabeti XII. yüzyılın ikinci yarısında Uygurlardan Moğollara geçmiş ve Moğollar XX. yüzyıla kadar bu alfabe ile yazmışlardır.

### **Arap Asıllı Alfabe**

Türklerin tarih boyunca kullandıkları alfabeler içinde gerek kullanım süresinin uzunluğu gerekse yayılma alanının genişliği açısından en başta geleni Arap asıllı alfabedir. Altay Türkleri, Yakutlar ve Çuvaşlarla Karaylar, Gagavuzlar ve Karamanlılar gibi küçük Türk toplulukları dışındaki bütün Türk zümreleri İslam dininin Türkler arasında yayılmaya başladığı IX. yüzyıl ortalarından XX. yüzyıl ortalarına kadar kendi dillerinin yazımında Arap asıllı alfabeyi kullanmışlardır. Arap asıllı alfabe, bugün Doğu Türkistan'da yaşayan Kazak ve Uygurlar, Irak'ta Kerkük yöresinde yaşayan Türkler ile İran Azerbaycan'ında yaşayan Azeri Türkleri tarafından kullanılmaktadır. Arap yazısı, aslında bütün Sâmi alfabeleri gibi yalnızca ünsüzleri gösteren harflerden oluşur ve sağdan sola yazılır. Bu alfabeye daha sonraları ihtiyaca göre İranlılar ve Türkler tarafından harf ilaveleri yapılmıştır. Türkçeyi Arap asıllı harflerle ilk kez yazanlar, X. yüzyıl ortalarında İslam dinine giren Karahanlılardır.

### ***Latin Asıllı Alfabe***

Latin asıllı alfabeyle yazılan ilk Türk şivesi Yakutçadır. Yakutça 1917’den 1939’a kadar bu alfabe ile yazıldı. Daha sonra Türk zümreleri içinde Latin asıllı bir alfabeyi kullananlar Azerilerdir. Geçen yüzyıl ortalarında Azeri dram yazarı Mirza Fethali Ahundzâde, Arap asıllı alfabenin bırakılıp yerine Latin-İslav asıllı yeni alfabenin kabul edilmesini önermiştir. Bu teklif 1922 yılında gerçekleştirilmiş, 1925’te de öğretimde kullanılmaya başlanmıştır. Yakutça ve Azerice’den sonra Latin asıllı alfabeyle yazılan 3. Türk diyalekti Karaçay-Balkarca’dır.

Eski SSCB’nde konuşulan öbür Türk lehçe ve diyalektleri kısa süreler içinde Latin asıllı alfabe ile yazılmışlarsa da bugün İslav alfabesi ile yazılmaktadırlar.

Türkiye’de bu alfabe 1 Kasım 1928’de 1353 sayılı, Türk harflerinin kabul ve tatbiki hakkında “kanun”la kabul edilmiştir. Kanun, 3 Kasım 1928’de Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun 1. Maddesi şöyledir: “Şimdiye kadar Türkçeyi yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine Latin esasından alınan ve merbut cetvelde şekilleri gösterilen harfler, Türk harfleri unvan ve hukuku ile kabul edilmiştir.”

Bugün Türkiye Türklerinden başka Latin asıllı alfabeyi kullanan öteki Türk toplulukları şunlardır: Kıbrıs Türkleri, eski Yugoslavya Türkleri, Doğu Türkistan’da yaşayan Uygur Türkleri ile Kazak Türkleri. Gagavuz, Kırım, Azeri, Kırgız, Kazak ve Özbek Türkleri Latin asıllı alfabeye geçme hazırlıklarını tamamlamışlardır.

Harfin Sırası	Harfin ADI	Kitap Yazısı	
		Büyük	Küçük
1	a	A	a
2	be	B	b
3	ce	C	c
4	çe	Ç	ç
5	de	D	d
6	e	E	e
7	fe	F	f
8	ge	G	g
9	yumuşak ge	Ğ	ğ
10	he	H	h
11 <sup>1</sup>	i	İ	i
12	ı	I	ı
13	je	J	j
14	ke	K	k
15	le	L	l

16	me	M	m
17	ne	N	n
18	o	O	o
19	ö	Ö	ö
20	pe	P	p
21	re	R	r
22	se	S	s
23	şe	Ş	ş
24	te	T	t
25	u	U	u
26	ü	Ü	ü
27	ve	V	v
28	ye	Y	y
29	ze	Z	z

#### 4 ve 5. hafta kaynak

#### YARARLANILAN KAYNAKLAR:

- Akalın, Mehmet, **Tarihi Türk Şiveleri**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No: 551.
- Banguoğlu, Tahsin, **Ana Hatlarıyla Türk Grameri**, Kılavuz Kitap, İstanbul, 1979.
- Caferoğlu, Ahmet, **Türk Dili Tarihi**, İstanbul, 1986.
- Caferoğlu, Ahmet, **Türk Dili Tarihi**, İstanbul, 2006.
- Ercilasun, Bican, **Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, Akçağ, Ankara, 2006.
- Ergin, Muharrem, **Türk Dil Bilgisi**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1985.
- Gülensoy, Tuncer, **Türkçe El Kitabı**, Akçağ Yayınları, Ankara, 200.
- Hamilton, James Russell, **Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prens Masalının Uygurcası**, çev. Birkan,İsmet; Korkut, Ece, Simurg, İstanbul, 1998.
- Korkmaz, Zeynep; Akalın, M.; Ercilasun, A. B.; vd., **Yüksek Öğretim Öğrencileri İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**, Yüksek Öğretim Kurulu Matbaası, Ankara, 1995.
- Köprülü, M. Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1980.
- Özkırımlı, Attila, **Türk Dili Dil ve Anlatım**, İstanbul, 2001.
- Tekin, Talat, **Orhon Yazıtları**, Simurg, İstanbul, 1995.
- Timurtaş, Faruk K., **Tarih İçinde Türk Edebiyatı**, Vilayet Yayınları, İstanbul, 1981.
- Gabain, A. V., **Eski Türkçenin Grameri**, çev: Mehmet Akalın, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1981.
- Yavuz, K.; Yetiş, K.; Birinci, N., **Üniversite Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri**, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1977.

<sup>1</sup> Yasada sıralama, önce “i” sonra “ı” biçimindedir; ancak yaygın ve yerleşmiş olan sıraya göre önce “ı” sonra “i” gelmektedir.



